

IQTISOD VA MOLIYA FANLARINI O‘QITISHDA TALABALAR UCHUN AMALIY MASHG‘ULOTLARNING SAMARADORLIGI

Rustamova Feruza Rustam qizi

International Digital University assistenti

Annotatsiya: *Mazkur maqolada iqtisod va moliya fanlarini o‘qitishda talabalar uchun amaliy mashg‘ulotlarning ahamiyati va samaradorligi tahlil qilinadi. Talabalar nazariy bilimlarni real hayotiy misollar, iqtisodiy vaziyatlar va amaliy topshiriqlar orqali mustahkamlashlari, mustaqil qaror qabul qilish ko‘nikmalarini rivojlantirishlari ta’kidlanadi. Shuningdek, ta’lim jarayonida interfaol metodlar, keys-stadi, treninglar, biznes-o‘yinlar va raqamli resurslardan foydalanishning afzalliklari yoritiladi. Tadqiqot natijalarida amaliy mashg‘ulotlarning talabalarda tahliliy fikrlash, jamoada ishlash, iqtisodiy muammolarga ijodiy yondashish va raqobatbardoshlikni shakllantirishdagi roli ilmiy asosda ko‘rsatib beriladi.*

Kalit so‘zlar: *iqtisodiy ta’lim, moliya fanlari, amaliy mashg‘ulotlar, interfaol metodlar, keys-stadi, biznes-o‘yinlar, raqamli resurslar, tahliliy fikrlash, innovatsion yondashuv.*

Аннотация: *В данной статье рассматривается значение и эффективность практических занятий для студентов при обучении экономике и финансам. Подчеркивается, что студенты закрепляют теоретические знания с помощью реальных примеров, экономических ситуаций и практических заданий, развивают навыки самостоятельного принятия решений. Также освещаются преимущества использования в образовательном процессе интерактивных методов, кейс-стади, тренингов, бизнес-игр и цифровых ресурсов. Результаты исследования показывают, что практические занятия способствуют развитию аналитического мышления, умению работать в команде, творческому подходу к решению экономических проблем и формированию конкурентоспособности студентов.*

Ключевые слова: *экономическое образование, финансовые дисциплины, практические занятия, интерактивные методы, кейс-стади, бизнес-игры, цифровые ресурсы, аналитическое мышление, инновационный подход.*

Annotation: *This article examines the significance and effectiveness of practical classes for students in teaching economics and finance. It emphasizes that students consolidate theoretical knowledge through real-life examples, economic situations, and practical assignments, while also developing independent decision-making skills. The advantages of applying interactive methods, case studies, trainings, business games, and digital resources in the learning process are highlighted. The research findings show that practical classes foster the development of analytical thinking, teamwork abilities, creative approaches to solving economic problems, and enhance students’ competitiveness.*

Keywords: economic education, finance disciplines, practical classes, interactive methods, case study, business games, digital resources, analytical thinking, innovative approach.

Kirish

Hozirgi davrda iqtisod va moliya fanlarini o‘qitish jarayoni ta’lim tizimining eng dolzarb masalalaridan biri sifatida qaralmoqda. Globallashuv, raqamli iqtisodiyotning rivojlanishi, moliya bozorlaridagi tezkor o‘zgarishlar talabalardan nafaqat nazariy bilimlarga ega bo‘lishni, balki ularni amaliyotda qo‘llay olish ko‘nikmasini ham talab etmoqda. Shu sababli oliy ta’lim muassasalarida o‘tkaziladigan amaliy mashg‘ulotlarning samaradorligi nafaqat talabaning kasbiy tayyorgarligi, balki uning kelajakda mehnat bozorida raqobatbardosh shaxs sifatida shakllanishida ham muhim ahamiyat kasb etadi.

An’anaviy ta’lim shakllari o‘z o‘rnida zarur bo‘lsa-da, bugungi kun sharoitida ular yetarli emas. Chunki iqtisodiy jarayonlarni chuqur tahlil qilish, moliyaviy qarorlar qabul qilish, risklarni baholash va real bozor sharoitlarida mustaqil yo‘l topish ko‘nikmalari faqat darslik va nazariy ma’ruzalarga tayanib shakllanmaydi. Amaliy mashg‘ulotlar esa talabalarga nazariy bilimlarni hayotiy vaziyatlarga tatbiq etish, iqtisodiy modellarni yechish, keys-stadi asosida real biznes muammolarini tahlil qilish, raqamli moliya vositalaridan foydalanish imkonini beradi.

Bundan tashqari, xalqaro miqyosda oliy ta’limni modernizatsiya qilish bo‘yicha olib borilayotgan islohotlar ham iqtisod va moliya fanlarini o‘qitishda yangicha metodlarni qo‘llashni talab etmoqda. Masalan, Yevropa va AQSh universitetlarida keng qo‘llanilayotgan “learning by doing” tamoyili, ya’ni “amaliy faoliyat orqali o‘rganish” yondashuvi bugungi kunda samarali natijalar bermoqda. Bu metodologiya talabalarning mustaqil tahlil, ijodiy fikrlash va tezkor qaror qabul qilish qobiliyatlarini shakllantirishga xizmat qiladi.

Shuningdek, zamonaviy pedagogik texnologiyalar, jumladan, interfaol metodlar, biznes-o‘yinlar, treninglar va raqamli ta’lim resurslari amaliy mashg‘ulotlarning samaradorligini oshiruvchi muhim vosita sifatida maydonga chiqmoqda. Ayniqsa, iqtisod va moliya kabi tez o‘zgaruvchan fanlarda raqamli platformalar orqali ishlash, onlayn simulyatsiyalarni qo‘llash, real bozor ma’lumotlari asosida tahliliy topshiriqlar bajarish talabalarning bilim darajasi va kasbiy kompetensiyasini sezilarli darajada oshiradi.

Demak, iqtisod va moliya fanlarini o‘qitishda amaliy mashg‘ulotlarning samaradorligini ta’minlash nafaqat ta’lim tizimini modernizatsiya qilish, balki kelajak mutaxassislarining raqobatbardoshligini kafolatlashda ham muhim omil sifatida qaralishi zarur. Ushbu maqolada aynan shu jarayonning nazariy va amaliy jihatlari, ta’limda qo‘llanilayotgan innovatsion yondashuvlar va ularning natijadorligi ilmiy asosda tahlil qilinadi.

Asosiy qism

Iqtisod va moliya fanlarini o‘qitishda amaliy mashg‘ulotlar ta’lim jarayonining ajralmas qismi hisoblanadi. Amaliy mashg‘ulotlar orqali talabalar nafaqat nazariy bilimlarni mustahkamlashadi, balki iqtisodiy hodisa va jarayonlarni chuqurroq anglash, ularni tahlil qilish, amaliy ko‘nikmalarni rivojlantirish imkoniyatiga ega bo‘ladilar. Bu, o‘z navbatida, ularning kasbiy tayyorgarligi va bozor talablariga moslashuvchanligini ta’minlaydi.

Bugungi kunda oliy ta’lim muassasalarida iqtisod va moliya fanlari nazariy darslar bilan bir qatorda, amaliy mashg‘ulotlar asosida o‘qitilmoqda. Masalan, “Moliyaviy menejment”, “Bank ishi”, “Buxgalteriya hisobi” kabi fanlarda talabalar turli iqtisodiy topshiriqlarni bajarish, moliyaviy hisob-kitoblarni amalga oshirish, balanslarni tahlil qilish orqali bilimlarini amaliyotda sinab ko‘rishadi. Bunday mashg‘ulotlar ularda analitik tafakkurni rivojlantirish, iqtisodiy qarorlarni tezkor qabul qilish va risklarni baholash kabi ko‘nikmalarni shakllantiradi.

Amaliy mashg‘ulotlarning samaradorligini oshirish uchun interfaol metodlar keng qo‘llanilmoqda. Jumladan, keys-stadi (muammoli vaziyatlarni tahlil qilish) usuli orqali talabalar real iqtisodiy muammolarga yechim topishga o‘rganadi. Biznes-o‘yinlar yordamida esa ular bozor muhitini modellashtiradi, kompaniya faoliyatini boshqarish, investitsion qarorlar qabul qilishni mashq qilishadi. Masalan, Jahon banki va Xalqaro valyuta jamg‘armasi hamkorligida ishlab chiqilgan o‘quv dasturlarida iqtisodiy jarayonlarni o‘yin shaklida o‘rganish metodlari keng joriy etilmoqda.

XXI asrda raqamli texnologiyalar ta’lim jarayonining ajralmas qismiga aylanmoqda. Bloomberg Terminal, Excel modellashtirish dasturlari, Statistica, SPSS kabi raqamli vositalardan foydalanish talabalarni nafaqat nazariy bilimlarga, balki real bozor ma’lumotlari bilan ishlashga o‘rgatadi. Masalan, O‘zbekiston oliy ta’lim muassasalarida 2023-yildan boshlab raqamli iqtisodiyot fanlariga oid maxsus platformalar joriy etilmoqda. Bu orqali talabalar moliya bozoridagi real kurslarni kuzatish, valyuta bozoridagi o‘zgarishlarni tahlil qilish va investitsion qarorlarni simulyatsiya qilish imkoniyatiga ega bo‘lishmoqda.

So‘nggi yillarda o‘tkazilgan tadqiqotlar shuni ko‘rsatmoqdaki, amaliy mashg‘ulotlarga asoslangan ta’lim olgan talabalar nazariy bilim bilan cheklanganlarga qaraganda mehnat bozorida tezroq moslashadi. Masalan, O‘zbekiston Respublikasi Iqtisodiy tadqiqotlar va islohotlar markazi tomonidan 2024-yilda olib borilgan kuzatuvlarga ko‘ra, amaliy mashg‘ulotlarga asoslangan ta’lim dasturlarida qatnashgan talabalar 1,5 baravar tezroq ishga joylashgan.

Amaliy mashg‘ulotlarning samaradorligi ko‘p jihatdan pedagogning yondashuviga bog‘liq. O‘qituvchining innovatsion metodlardan foydalanishi, talabalarga mustaqil izlanish imkoniyatini berishi va real hayotiy vaziyatlar asosida topshiriqlarni shakllantirishi ta’lim jarayonining samaradorligini oshiradi.

Dunyoning rivojlangan mamlakatlarida iqtisod va moliya fanlarini o‘qitishda amaliy mashg‘ulotlarga alohida e’tibor qaratilmoqda. Masalan, Singapur Milliy Universitetida talabalar haftasiga kamida bir marta moliya bozorlaridagi real jarayonlarni kuzatish uchun

maxsus virtual laboratoriyalarda ishlashadi. Harvard Business Schoolda esa iqtisodiy jarayonlarni tahlil qilish uchun real kompaniyalar bilan hamkorlikda keys-stadi darslari tashkil etiladi. So‘nggi yillarda Coursera, EdX, Khan Academy kabi xalqaro onlayn platformalarda iqtisod va moliya bo‘yicha amaliy topshiriqlar, testlar va simulyatsiyalar keng joriy etilmoqda. Sun‘iy intellekt asosidagi ta‘limiy dasturlar esa talabaga individual topshiriqlar taklif qilib, uning bilim darajasiga mos mashqlarni yaratmoqda. Bu o‘quvchilarda shaxsiylashtirilgan o‘rganish jarayonini samarali qiladi. O‘zbekiston ta‘lim tizimida 2025-yildan boshlab iqtisod va moliya yo‘nalishida tahsil olayotgan talabalarni o‘qish jarayonida ishlab chiqarish amaliyoti bilan integratsiya qilish rejalashtirilmoqda. Bu orqali talabalar o‘qish davridayoq bank, sug‘urta kompaniyalari, investitsion markazlar bilan hamkorlikda loyihalarda ishtirok etish imkoniyatiga ega bo‘lishadi.

An‘anaviy imtixon va testlardan tashqari, talabalarni baholashda portfolio (talabaning shaxsiy ishlari to‘plami), pitching (loyihalarni taqdim etish) va kompetensiyaga asoslangan baholash usullari keng joriy qilinmoqda. Bu esa talabalarni faqat nazariy bilimga emas, balki ijodiy va amaliy yondashuvga ham rag‘batlantiradi. Bugungi kunda iqtisod va moliya fanlari faqat mutaxassislar uchun emas, balki barcha yo‘nalish talabalari uchun zarur deb qaralmoqda. Shu bois, ko‘plab oliy ta‘lim muassasalarida “Moliyaviy savodxonlik” kurslari amaliy mashg‘ulotlar asosida o‘qitilmoqda. Bu mashg‘ulotlarda talabalar shaxsiy byudjetni yuritish, investitsion qarorlar qabul qilish, kredit va depozitlarni tahlil qilishni amaliy o‘rganadilar.

Xulosa

Iqtisod va moliya fanlarini o‘qitishda amaliy mashg‘ulotlarning samaradorligi nafaqat talabalarning nazariy bilimlarini mustahkamlashda, balki ularning kasbiy kompetensiyalarini shakllantirishda ham muhim ahamiyat kasb etadi. Amaliy mashg‘ulotlar jarayonida talabalar iqtisodiy jarayonlarni real misollar orqali tahlil qilish, mustaqil qaror qabul qilish, risklarni baholash va ijodiy yondashuvni qo‘llash imkoniyatiga ega bo‘ladilar.

So‘nggi yillarda xalqaro tajriba va innovatsion metodikalar shuni ko‘rsatmoqdaki, interfaol mashg‘ulotlar, keys-stadi, biznes-o‘yinlar, raqamli platformalar va sun‘iy intellekt asosidagi vositalardan foydalanish talabalarning bilim darajasi va amaliy ko‘nikmalarini sezilarli darajada oshiradi.

Demak, iqtisod va moliya ta‘limida amaliy mashg‘ulotlar jarayonini to‘g‘ri tashkil etish — zamonaviy ta‘limning eng dolzarb vazifalaridan biri bo‘lib, u talabalarning kasbiy tayyorgarligi, ijodiy tafakkuri va global iqtisodiy muhitda samarali faoliyat yurita olish qobiliyatini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Iqtisod va moliya fanlarini o‘qitishda amaliy mashg‘ulotlarning samaradorligi so‘nggi yillarda yanada oshib bormoqda. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatmoqdaki, amaliy yondashuv asosida ta‘lim olgan talabalar nazariy bilimga asoslangan o‘quv dasturlarida tahsil olganlarga nisbatan 30–40% tezroq mehnat bozoriga moslashadi. Masalan, Jahon iqtisodiy forumi (2024) ma‘lumotlariga ko‘ra, iqtisodiy fanlarda amaliy mashg‘ulotlarga ko‘proq e‘tibor qaratilgan davlatlarda yosh mutaxassislarning ishga joylashish ko‘rsatkichi sezilarli darajada yuqori.

Yana bir muhim jihat shundaki, sun‘iy intellekt asosidagi simulyatsiyalar, onlayn biznes-o‘yinlar va moliyaviy modellashtirish platformalari talabalarni global moliya bozorida yuzaga keladigan real vaziyatlarga tayyorlashda samarali vosita bo‘lib xizmat qilmoqda. Shu bilan birga, kompetensiyaga asoslangan baholash tizimi va portfolio metodikasi talabalarning individual rivojlanishini monitoring qilish va ularning ijodiy salohiyatini aniqlash imkonini bermoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Abdurahmonov Q.X. Iqtisodiyot nazariyasi. – Toshkent: “Fan va texnologiya”, 2021.
2. Muhammadiev Sh. Moliya va kredit asoslari. – Toshkent: “Iqtisodiyot”, 2020.
3. Begimov M. Practical Approaches in Teaching Finance. – London: Routledge, 2021.
4. UNESCO. Practical Skills Development in Economic Education. – Paris: UNESCO Publishing, 2021.
5. Kolb, D. Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development. – London: Pearson Education, 2015.
6. Karimov U. Moliyaviy menejment. – Toshkent: “Universitet”, 2019.
7. Smith J., Brown P. Principles of Finance and Economics. – New York: McGraw-Hill, 2020.